

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת תולדות, תשס"ז
מספר 679

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

איש תם יושב אוהלים

בפרשתנו יעקב מתואר "איש תם ישב אוהלים", שלא כעשו, שהוא "איש ידע ציד איש שדה". תיאורו של עשו מורכב משני חלקים: מקום העיסוק – איש שדה, ומהות העיסוק – יודע ציד. בתיאורו המקביל של יעקב מוצאים שמקום עיסוקו הוא "יושב אוהלים", ומכאן נגזרת מהות העיסוק – איש תם. האחד עיקר עיסוקו בחוץ, ואילו האחר – בבית פנימה.

על כך יש לשאול: 1. האם אכן התואר "איש תם" מגדיר את עיסוקו של יעקב, ואם כן, איזה עיסוק הוא זה? 2. מה משמעות מקום העיסוק "יושב אוהלים"?

לא כל המפרשים דנו בשני חלקי האפיון הללו של שני הבנים. כמה מהם דנו באפיון אחד מן השניים, ואחרים למדו על יעקב מתיאורו של עשו, שהיה ברור משל יעקב.

רב סעדיה גאון כתב, כידוע, שני פירושים לתורה: אחד קצר, המצוי בידינו בשלמותו, ואחד ארוך, שרובו אבד ורק שרידים ממנו נמצאו בגניזה. בפירושו הארוך הוא דן בחלקו השני של תיאור יעקב, ואומר (מהדורת צוקר עמ' 426): "יושב אוהלים, מקום תורה", ואילו בפירושו הקצר הוא דן בחלקו הראשון של התיאור ואומר: "איש תם, איש מחשבה ידען". לדברי רס"ג, עיסוקו של יעקב היה הלימוד התורני והפילוסופי. הוא היה איש ששילב בתוכו מדע ותורה גם יחד. תיאורו זה של רס"ג על יעקב תואם גם את תיאורו ואת עיסוקו של רס"ג עצמו – בקי בפילוסופיה ובתורה וידוע בניסיונו לשלב בין שני התחומים הללו.

כך פירש גם רד"ק את עיסוקו של יעקב, אך אין הוא מפריד בין תחומי העיסוק. יעקב עסק בלימוד העיוני בכל אשר מצא ולא הגביל את עצמו לתחום אחד בלבד או למורה אחד בלבד: "ואמר אוהלים – רבים, כי היה לומד עם כל חכם שהיה מוצא". הביטוי "איש תם" מתפרש על ידי רד"ק כתיאור יושרו של יעקב, ההפך מתיאורו של עשו: "והיה תם מבלי שום מרמה ועול".

יש מן המפרשים שהסבירו שעיסוקו של יעקב היה רעיית הצאן, ועל כן כאשר הוא מגיע לאחד זמן ללבן, הוא משתלב מיד במקצוע זה. כך מפרשים רשב"ם והחזקוני האומר "יושב אוהלים – לפי פשוטו אוהלים של צאן". אבל ספורנו משלב בין שתי התפישות; מחד גיסא הוא רועה צאן ומאידך גיסא הוא איש ספר: "יושב אוהלים, שני מיני אוהלים האחד אוהל רועה, והשני אוהל בל יצען שבו התבונן להכיר בוראו ונקדש בכבודו". המפרשים הללו לא נתנו דעתם לתמימותו של יעקב, ואילו ראב"ע דן רק בתמימותו של יעקב, שהיא ההפך מרמאותו של עשו: "יודע ציד, לעולם מלא מרמות... ויעקב הפך עשו כי הוא איש תם". מכאן רמז להמשך הסיפור שבו נראה דווקא יעקב כמי שמרמה את אחיו בבכורה ובברכה. ואולי יש כאן גם רמז לאומות העולם בויכוח בין היהדות שמייצגה הוא יעקב ובין הנצרות שמייצגה הוא עשו.

בפירושו של רלב"ג אפשר למצוא מעין סיכום ביניים של כל הפירושים שהובאו עד כה. רלב"ג מעמיד זה מול זה את יעקב ואת עשו כדבר והיפוכו. כל תכונה שבה מתואר עשו, יעקב מתואר בתכונה הפוכה:

וכאשר גדלו הנערים התבאר תכלית הביאור שהם פונים לתכליות מתחלפות, וזה שעשו היה איש יודע לצוד החיות ולרמות האנשים ברוב תחבולותיו, ויעקב הפך זה רוצה לומר שהיה איש תם וישר. ועוד שעשו היה איש אשר בביתו לא ישכנו רגליו... ויעקב היה יושב אוהלים ללמוד חכמה מבית מדרשו של שם ועבר.

עשו הוא איש שדה שאינו יושב בבית אלא עוסק בציד חיות ובציד אנשים באמצעות המרמה, ואילו יעקב איש תם וישר היושב בביתו ועוסק בלימוד. רלב"ג הוא גם הראשון מבין המפרשים שמסביר את מקום הלימוד – בית מדרשו של שם ועבר. הרקנטי (ר' מנחם רקנטי – פרשן המקרא על דרך הקבלה) מסביר את ריבוי האוהלים – שיעקב למד אצל אביו וסבו והיה נכנס ויוצא באוהל אברהם ובאוהל יצחק.

גם אברבנאל מסביר שהלימוד הוא עיסוקו העיקרי של יעקב – "שהיה מתבודד בחכמה והשלמות הנפשית", וכן מסביר ר' משה אלבילדה (המאה ה-16) בספר דרשותיו "עולת תמיד". הוא מקשר את דרכם לזמן לידתם של השניים, ואת התיאור "וידו אחזת בעקב עשו" (כה:כו) מסביר אלבילדה: "בעקב עשו, שהדברים שעשו דש בעקביו, והם הדברים הנפשיים, הוא אוהז בהם ומחשיבם כי הן תכלית לאדם" (עולת תמיד דף פא ע"ב).

ר' זכריה הרופא (תימן, המאה ה-15), בעל 'מדרש החפץ', ור' נתנאל בן ישעיה (תימן, המאה ה-14), בעל 'מאור האפלה', מפרשים את האוהל כאוהל החכמה באופן כללי, ללא התייחסות לתחומי החכמה. לפי ר' זכריה הרופא, תמימותו של יעקב מתבטאת בישרות ובהתרחקות מרשע, בהתרחקות מעברות מין, שלא כעשו שהיה מבקש נערות כשדה. ר' נתנאל בן ישעיה מסביר את תמימותו של יעקב שנולד מהול על פי מדרש תנחומא (נח סימן ה) המונה שבעה אנשים שנולדו נימולים וביניהם יעקב, יוסף ומשה.

וכך מתאר ר' משה אלשיך את תמימותו של יעקב (צפת המאה ה-16):

עשו איש יודע ציד איש וכו' צד נשי אנשים ומלסטם את הבריות, ולא כאלה חלק יעקב כי אם איש תם, ולא מהעדר חריפות רק להיותו יושב אהלים היה מתנהג בתמימות על פי התורה.

אלשיך ראה לנכון להוסיף כאן שיעקב היה מתנהג בתמימות כיוון שהלך בדרך התורה, ולא בשל חולשה שכלית. ייתכן שהתווית של תם – אדם שאינו חריף ואינו בקי ומעורב עם הבריות בגלל חולשה שכלית, כבר קנתה לה אחיזה באותם ימים, ולכן אלשיך מדגיש שהתנהגותו של יעקב נבעה לא מחולשה שכלית אלא מבחירה חופשית ללכת בדרך התורה.

ר' אליעזר אשכנזי (המאה ה-16) רואה בתיאורים בכתוב לא תיאורי מקצוע אלא תיאורים של אורח חיים: האחד חי את חיי העולם הזה, חיים גופניים בלבד, ואילו האחר שואף להגיע לשלמות רוחנית ולחיי העולם הבא. לדעתו, כשהתורה מגדירה את עשו "איש שדה", אין כוונתה לומר שעשו היה חקלאי, אלא שהיה להוט להשיג את הדברים החומריים בלבד, ואילו יעקב היה איש רוחני וידע שחיי העולם הזה הם זמניים ומשמישים הכנה לשלמות שכלית-רוחנית שתביא אותו לחיי העולם הבא: "ואשר יעסוק באלוהיות להשגת הנפשיות ואינו עושה עיקר עולם הזה נקרא יושב אוהלים, שהעולם הזה בעיניו כאוהל עראי... תם יושב אוהלים – שלא היה נמשך אחרי התאוות הגופניות". יעקב היה בתחילת דרכו, לכן הוא מתואר "ישב אהלים" שלא כקודמיו שהגיעו לשלמותם, כגון נח וחנוך, שעליהם נאמר שהתהלכו ולא ישבו.

ר' שם טוב מלמד (המאה ה-16) מסכם בדרשתו את מרבית הדעות, בלי להזכיר אפילו אחד מן המפרשים שהיו לפניו, ואף מוסיף עליהם. מטרתו של יעקב הייתה השלמות הנפשית. הוא ניחן בשתי תכונות הנצרכות ללימוד: יכולת שכלית והתמדה. לפי ר' שם טוב, תיאורו של יעקב כאיש תמים מעיד על היכולת השכלית שלו, והתיאור "ישב אהלים" מעיד על ההתמדה, כלומר הוא יושב באוהל ללמוד לא רק לעתים, אלא דרך קבע. לבד מזאת צריך הלומד להיות שלם במידות, כי החיים המוסריים קודמים לחיים השכליים. אדם שאינו מוסרי אינו יכול להגיע לשלמות שכלית, ולכן מביא ר' שם טוב הסבר שני למילה "תם" – שלם מוסרית (ראו כתר שם טוב דף כה ע"ב).

בהמשך הדרשה ר' שם טוב מקשר בין שני התיאורים, כשהאחד הוא סיבה לאחר. דהיינו, מתוך שיעקב לא יצא אל מחוץ לאוהל הלימוד והיה שקוע בלימוד כל הזמן, לא נפגע מן התרבות החיצונית ומהשפעתה הרעה ולכן היה תם – שלם. לבסוף הוא מביא הסבר על דרך ההלצה, שאולי נכון היה לזמנו ושמא גם לזמננו. יעקב היה שלם מבחינה בריאותית גופנית – איש תם – אף על פי שישב כל היום באוהל ולמד. אף שחוסר פעילות גופנית מתמשך מביא על האדם חולשה ומחלות, הרי לגבי יעקב הלימוד המתמשך לא השפיע עליו גופנית, והוא היה שלם ובריא.

פרופ' שאול רגב

החוג המשולב במדעי היהדות

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובתנו באינטרנט: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/>